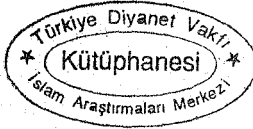

ISSN : 1301-1197

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

1. Sayı

SİVAS - 1996

DİN GÖREVLİLERİNİN TOPLUMSAL YAPI İÇERİSİNDEKİ KONUMLARINA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ

Yrd. Doç. Dr. Durmuş TATLILIOĞLU*

GİRİŞ

Sosyoloji diğer sosyal bilimlere göre felsefeden en son ayrılarak bağımsızlığını kazanan genç bir bilim dalıdır. Sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkmasında 1750-1900 yılları arasında yer alan, endüstri ihtilali ve 1789 Fransız İhtilali sebep olmuştur.

Avrupa'da yukarıda sözü edilen iki ihtilal bir yandan var olan kurulu düzenleri alt-üst ederken diğer yandan da sosyal ve siyasal yapıda düzenli değişimler ve sarsıntılar meydana getirmiştir. Ortaya çıkan bu yeni duruma ve düzensizliğe çözüm arayacak toplum ve düzeni huzura kavuşturma görevini yeni bir bilim olarak sosyoloji üstlenmiştir. Batıda sosyoloji 19. yy. ve sonlarının ortaya çıkardığı toplumsal sorunlara çözüm arayan bir doktrin bilimi olarak gündeme gelmiştir.

Bizde de Osmanlının içinde bulunduğu son dönem sıkıntılarına çözüm bulma gayretleri, bu bilimin doğmasında etkili olan önemli sebeplerden biri olmuştur. İlk Türk Sosyoloğu Ziya Gökalp (1876-1924) ve diğer sosyologların ilgilendiği konularda bu çerçevede içerisinde yer almaktadır.

Sosyoloji; toplum halinde yaşayan insanları, sosyal ilişkileri ve bu ilişkilerin niteliklerini açıklamaya çalışmaktadır.¹

Bu çalışmada ele alınan konu, "Din Görevlisi" diyebileceğimiz bir mesleki grubun, sosyal yapı içindeki konumu, aile yapısı, ileriye dönük beklentileri ve yaşam biçimine ilişkin temel bilgileri olmuştur. Din görevlileri konusunda hem genel hem de özel (özellikle aydınların) bazı kalıp yargıları mevcuttur. Din görevlilerinin toplumda olumlu ve olumsuz diyebileceğimiz yargıların oluşması, bu yargıları oluşturanların sosyo-ekonomik yapı içindeki konumları ile yakından ilgili olduğu varsayılmaktadır. Osmanlı döneminde din görevlileri son derece statüsü, geliri ve toplumsal konumu yüksek bir mesleki grub iken, Cumhuriyet Türkiye'sinde bu avantajını yitiren ve hatta yeni bir kimlik mücadelesi veren bir meslek grubu durumuna düşmüştür. Bir kısım Türk aydınının alay konusu, Türk edebiyatının, sinemasının, tiyatrosunun acımasız eleştiri malzemesi olmuştur. Bu da aydın-din görevlisi çatışmasına dönüşmüştür.

Elbette bazı önyargılar sadece aydınların kafasında değil, aynı zamanda kitlelerin kafasında da yer bulmaktadır. Din adamlarının gelişmeye ve değişmeye karşı olduğu, yenilik hareketlerinin hep karşısında bu grubun bulunduğu, teknolojik gelişmelere, eğlenceye karşı olduğu düşünülmektedir. İşte bu araştırma, bazı konularda din adamlarının nasıl bir yapı içinde olduğu ve neler düşündüğünü tesbit etmeyi amaçlamıştır. Bu tür düşünceler bağnazca karşı çıkmayla değil, bilimsel araştırmalarla tesbit edilmeli ve ona göre hareket edilerek toplumsal çatışmalardan kaçınılmalıdır.

* C.Ü. İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğr. Üyesi

¹Mustafa ERKAL Sosyoloji Der. Yayınları, İstanbul, 1991.12

Din, toplum ve insan hayatında son derece önemli bir kurumdur. Her çağda toplumbilimcilerin ve diğer düşünürlerin ilgisini çekmiştir. Amaç insan ve toplumu açıklamak olan toplum bilimi, bilimin çeşitli alt disiplinleri, din kurumu ya da kavramı üzerinde çalışmak zorunda kalmıştır. Çünkü din, insan ilişkilerini, insan tutum ve davranışlarını, toplumsal hayatı belirleyen temel kurallardan biridir. Din, tarih boyunca insanlık kültür ve medeniyetinin temel taşlarından biridir. Din, insanlığın varlığı ile ortaya çıkmış, insanları ve toplumları etkilediği için sosyolojinin ilgi alanına girmiştir.

Bilindiği üzere, toplumumuzu din konusunda aydınlatmak görevi Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 154. maddesi ile mevcut bulunan Dinayet İşleri Başkanlığına verilmiştir. Ancak hemen belirtelim ki Diyanet İşleri Başkanlığının bu görevi başarı ile yürütebilmesi, iyi yetişmiş, bilgili, aydın, fedakar din görevlilerine sahip olmasıyla mümkündür. Burada iyi eleman yetişirse, Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetleride başarılı olacaktır. Hizmetin verimi de artacaktır. Bu kaynak elemanlarını eksik olarak sunarsa verim düşeceği, önemli sıkıntıların doğacağı kaçınılmazdır. İyi yetişmemiş doktorun hastayı candan, iyi yetişmemiş din adamının da Mümini dinden edeceği hatırdan çıkarılmamalıdır.

1- DİN GÖREVLİSİ

Bu çalışmada din görevlisi ifadesi sadece camilerde görev yapan kimseleri kapsamaktadır. Oysa din görevlisi kavramlaştırmasına Kur'an-ı Kerim kursu görevlileri, İmam Hatip Liselerinde görev yapan meslek dersi öğretmenleri ve hatta örgün din eğitimi dışında kalan eski medrese geleneğini sürdüren kimseler yanında şeyhler, dedeler ve benzeri kimseleri de dahil etmek mümkündür.

3 Mart 1924'te 429 sayılı kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Bütün camii ve mescitlerin, tekke ve zaviyelerin yönetimi, İmam Hatip, vaiz, müezzin ve kayyumların atanma işlemleri başkanlığa verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Başbakan tarafından seçilen, Cumhurbaşkanı tarafından atanan, Başbakanlığa bağlı bir kuruluştur. Din görevlilerinin, nelerde ve nasıl yetiştirileceği ibadet yerlerinin hizmet içinde tutulması ve diğer işleri de başkanlığı ilgilendirmektedir.

Din görevlileri mesleki kavramlaştırması içinde müftü, imam, vaiz, müezzin ve kayyum sayılmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi ülkemizde din eğitimi sadece camilerde yapılmıyor. Örgün ve yaygın olarak okullarda, Kuran-ı Kerim kurslarında, derneklerde, evlerde ve hatta son dönemlerde bazı öğrenci pansiyonlarında dahi bu tür eğitimler verilmektedir. Devlet Radyo ve Televizyon ve diğer kitle iletişim araçları da din eğitimi yapmaktadır.

II. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI ve KULLANILAN TEKNİKLER

Kuramsal düzeyde belirttiğimiz yargıların ne derece yanlış olduğunu, bu konuya ilişkin kurumlar sosyolojisi dalında yüksek lisans tezi olarak yaptığım bir araştırmanın² ham verilerinden yararlanarak ortaya koymaya çalıştım. Bu çalışma verileri dar bir alanda yapılmış olmasına rağmen, bizlere bazı ip uçları verecek düzeydedir. Araştırmanın konusu Sivas ilinde görev yapan din görevlilerinin, tartışma konusu ön yargıların ve zihniyetin ne kadar yansıtıcı olduğunu tesbit etmektedir. Bunun üzerine Sivas merkez ilçede görevli olan 130 din görevlisi üzerinde mülakat ve anket tekniğine dayalı bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

II - ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Sivas merkezinde bir müftü, bir müftü yardımcısı, üç vaiz, 68 müezzin ve kayyum, 109 imam mevcuttur. Bunlar 1989 rakamlarıdır. Bu alan araştırması Sivas il merkez ilçesi sınırları

²Söz konusu araştırma yüksek lisans tezi olarak 1989 yılında tarafımdan "Din Görevlilerinin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Sosyolojik Bir Yaklaşım (Sivas İli Örneği)" adıyla yapılmış olup, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsünde mevcuttur ve tamamı 175 sayfadır.

içerisinde kalan camilerde görev alan 130 imam ve müezzine uygulanmıştır. Anket uygulandığı tarihlerde mevcut imam müezzin sayısı 153'tü. Bunlardan 23'üne değişik nedenlerden dolayı anket uygulanamadı.

IV- ARAŞTIRMANIN BAZI TEMEL BULGULARI

Araştırmaya katılanların % 53.3'ü kent, % 25.3'ü kasaba ve % 12.4'ü köyde doğduğunu söylemiştir. % 10 ise bazı seçenekleri işaretlemiştir. Burada görülen din görevlilerinin sanıldığı gibi daha çok köy kökenli olmadıkları ve hatta çoğu kent kökenlidir. Bir diğer bulgu yaş grupları dağılımı üzerindedir. Anket uygulanan 130 kişiden 15'i (%11.5) 20-24 yaş grubu arasında bulunmaktadır. 35 kişi (%26.) 25-29 yaş grubu, 17 kişi (% 13.3) 30-34 yaş grubu, 18 kişi (% 10) 45-49 ve 9 kişide (% 6.9) 50 ve daha yukarı yaş grubu içinde bulunmaktadır.

Araştırma grubunun % 48.5 kira, % 10 lojman, % 38.5 'i kendi ve %3'ü de babasının evinde oturmaktadır. Maaş geliri dışında bir geliri olmadığı şeklinde sorulan bir soruya % 14 'ü başka bir ek gelirim yok derken %86 gibi büyük bir bölümü (hatim , cenaze,köyden ailemden,dükkanımndan, esnaflıktan, örgü işlerinden, hayvancılıktan ve 2 kişide eşinin çalışmasından) ek bir gelire sahip olduklarını söylemiştir.Ülkemizde memur ve işçi gibi sabit gelirli gruplar içerisinde böylesine yüzdesi yüksek ek gelire sahip bir ikinci meslek grubu yok gibidir.Kendileri de sadece maaşla geçinmenin kent koşullarında imkansızlığını, mutlaka bir ek gelire ihtiyaç olduğunu belirtirken, bu ek gelirin ne kadar olduğuna cevap alamadık.

Yaşadığınız çevre içerisinde sosyo- ekonomik durumunuz nasıldır biçiminde yöneltilen bir soruya verilen cevaplarının % 13.8'i iyi, %16.9'u kötü, %61.5'i normal şeklinde bir dağılım göstermiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere yüksek oranda bir ek gelir yaratan din görevlileri, hayatlarından hiçde şikayetçi görünmüyorlar.

Din görevlilerinin kitle iletişim araçları konusundaki görüş ve tutumları şöyle bir dağılım göstermektedir : Deneklerin tamamı radyo dinlemekte, buna karşın televizyon izleyenlerin oranı % 64'dür. Radyo yayınlarında en fazla dinlenen % 78.5 ile haber, %6.9 ile eğlence, % 10 ile eğitici yayınlar ve % 4.6'sıda tiyatro türünden programlardır. Televizyon yayınlarında en yüksek izleneni yine haber programları (%66), daha sonra sırası ile dini, bilimsel, film, diziler, eğlence ve müzik olmaktadır.

Burada ilginç ve araştırılması gereken sanırım, deneklerin televizyon izlemediğini söyleyen bölümüdür(%36). Bunlara araştırma içinde yöneltilen "niçin televizyon seyretmiyorsunuz?" sorusuna % 53.2'i yayınların kötü ve inançlara ters düştüğünü, : 29.1'i ise televizyonu bulunmadığını ve % 17'si de televizyon izlemeye vakit bulamadığını söylemişlerdir. İzlenen radyo ve televizyon programları ile yaş ve eğitim seviyeleri arasında ne gibi bir ilişki olduğu araştırılmadı ama gerek gözlemlerimizde ve gerekse anketlere verilen cevapların marjinal yüzde dağılımında eğlence ve müzik yayınları daha çok gençlerin ilgisini çekerken, yaşlılar daha çok haber ve dini programları tercih etmektedir.

Din görevlilerin televizyon yayınlarına ve özellikle özel televizyon kanallarına karşı oldukça olumsuz düşünceleri olduklarını bizzat gözlemledik. Özel söyleşi ortamında niçin böyle bir tavır ve davranış içinde olduklarına verilen cevaplar ise, biraz daha ilginç oldu.Şöyle diyorlar, bu yayınlar yahudi ve Amerikan kültürünü aşılama çalışıyor. Müslümanlığı yok etmeye yönelik, ahlaka aykırı, günah ve benzeri gerekçeler yanında birde toplum içinde buldukları konum ve görev bu yayınların kötü olduğunu söylemeyi gerektiriyormuş. Televizyonun nasıl bir yayın yapmasını istersiniz sorusuna ise verdikleri cevaplarda %9'u dini konular, % 74'ü bilimsel konular, %29'u teknolojik konular, % 11'i belgesel konular ve %5'i başka konular söylemiştir.

Boş zamanlarınızda ne yapıyorsunuz? şeklinde kendilerine yöneltilen soruya %82'si kitap okurum, %34'ü öğrenci okuturum, %23'ü akraba ziyareti yaparım, %11'i gezerim,%6'sı tele-

vizyon izlerim, %5'i spor yaparım derken . %15 gibi bir bölümü de iş yaparım demektedir.(birden fazla seçenek işaretlendiği için yüzdeler fazla çıkmaktadır).

Din görevlilerine kitap okuyor musunuz? biçiminde sorulan soruya, büyük bir çoğunluğu evet demiş olup, okunan kitap ve yazı türlerinin dağılımı şöyledir : % 78 'i dini ve bilimsel eserler,% 12'si dini yazılar, % 9'u siyasi yazılar okuduğunu belirtmişlerdir.

V- AİLE YAPILARI

Anket uygulanan din görevlilerinin 112'si (%86) evli,18 ise (%14) bekarıdır. Evli olanlarla kendilerinin ve eşlerinin evlenme yaşları sorularak, toplumda yaygın olan çok erken yaşlarda evlendikleri yargısının doğru olup olmadığı tesbit edilmeye çalışıldı. Aşağıda tabloda görüleceği gibi erkeklerin %55'i eşlerinin ise %78.5'i 15 -20 yaş grubunda evlenmiştir. Bu yüzdelerin Türkiye ortalaması üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

TABLO -I Evlilik Yaş Dağılımı

Evlilik Yaş Grubları	Din Görevlileri		Eşleri	
	Sayı	%	Sayı	%
15'den küçük	-	-	88	-
15-20	62	55.3	17	78.5
21-25	42	37.5	4	15.1
26-30	-	7.2	3	3.5
TOPLAM (Evliler)	112	100,0	112	2.9

Yine de din görevlilerinin birden fazla evlilik yaptıkları ve bunun da İslam dininde dört kadınla evlilik yapabilme izni ile ilişkilendirildiği sanılmaktadır. Evli 112 kişiden 12'si iki, 2'si üç kez evlendiğini belirtmişlerdir. Sanılanın aksine anket uygulanan din görevlilerinden sadece ikisi şu anda iki eşi olduğunu belirtmiştir ki bu da 1.8 gibi küçük bir orana tekabül etmektedir. %41 köyde, %3 bucakta, %18 ilçede, % 36 kentte, evlendiğini söylerken, %1.5 de yurt dışında evlendiğini belirtmiştir. Bu kişilere evlenirken aşağıdaki törenlerden hangilerini yaptınız denildiğinde verilen cevaplar tablo II'deki gibi dağılım göstermektedir.

TABLO-II Evlenmede Yapılan Törenler

Törenler	Sayı	Yüzde
Resmi nikah	4	3.5
Dini nikah	6	4.5
Resmi ve dini nikah	40	35.7
Dini nikah ve düğün	4	3.5
Resmi nikah ve düğün	10	8.9
Resmi,dini nikah ve düğün	48	43.0
TOPLAM	112	100.0

Yine din görevlilerinin daha çok imam nikahı denilen dini nikahla evlendiği varsayılmaktadır ki, bu düşünce nisbeten doğrulanmaktadır.%8 gibi bir oran sadece dini nikah yaptığını

söylemiştir. Yine de ağırlık resmi nikah ve düğün türünden törenler olmuştur. Kısaca deneklerin din görevlisi olmalarına rağmen, hem dini, ve hem de resmi nikahla evlilik yapmışlardır. Evlilikle ilgili bir diğer soru da akraba evliliği yapılıp yapılmadıkları konusunda idi. Buna 18 kişi (%16) akraba evliliği yaptığını söylerken, esas ağırlık hala kızı (%33.3) ile amca kızı (44.5) almıştır. Başlık parası verdik diyenlerin oranı %60.7'dir. Daha çok geleneksel ilişkilerin yoğun olduğu bölgelerde görülen başlık parası, din görevlileri arasında oldukça büyük bir oran tutmuştur. Bunu dini nikah da yer aldığı belirten "mehir" ile ilgisi olduğu sanılmaktadır. Araştırma grubumuza " Evlilikte Eş Seçiminde Dikkat Edilecek Noktalar" nelere olmalı şeklinde yönelttiğimiz soruya, verilen cevaplarda % 69 ile dindar olması, % 46 soy ve ahlak güzelliği, % 17 zengin olması, % 7 sağlıklı olması ve % 11 de güzel ve denk olması istenilmiştir. Ayrıca yüzdeleri düşük olmakla birlikte " kapalı olması", " eğitim görmüş", " akraba olmaması", " kız olması ve dul olmaması" gibi seçeneklerde ileri sürülmüştür. % 60.7 başlık parası verdiğini söylerken, kız çocuklarını evlendirirken başlık alamayacakmışınız sorusuna sadece % 1.8'i (iki kişi) alırım demiştir. Böylece değişen toplumsal yapı koşullarına uygun bir biçimde din görevlileri de başlığın çağ dışı bir sistem olduğunu kabul etmiş bulunmaktadırlar. Din görevlilerine kendilerinin nasıl evlendiğini ve çocuklarının nasıl evlindireceğini ayrı ayrı sorduk verilen cevaplar tablo III'de yer almaktadır. Görüldüğü gibi kendilerinin ötesinde bir uygulamayı çocukları için uygun görmemektedirler. Tanışıp anlaşarak evlendim diyenler %23.2 iken, bu oran evli çocuklarında % 17.8'dir. %75.0'ı görücü usulle evlendiğini belirtirken evli çocuklarında bu oran babalarının yüzdesine yakın (%71.4) çıkmıştır. Burada hiç de iç açıcı olmayan bir durum söz konusudur. Toplumun genelinde görücü usulle evlilik hemen hemen tarihe karışıyor, karıştı derken, bu kesimde hala güçlü bir şekilde durması düşündürücüdür.

TABLO - III Din Görevlilerinin ve Çocuklarının Nasıl Evlendiklerinin Dağılımı

Nasıl Evlendikleri	Kendileri		Çocukları	
	Sayı	%	Sayı	%
Tanışıp anlaşarak	22	23.2	10	17.8
Görücü usulü	84	75.0	40	71.4
Başka	2	1.8	6	10.8
TOPLAM	112	100.0	56(x)	100.0

Yine de görevlilerinin çocuk sayısı fazla olur beklentisini ölçmek için sorduğumuz soruya verilen cevaplar Tablo IV'de görülmektedir. İstenilen ideal çocuk ile sahip olunan çocuk sayısı arasında önemli fark gözlenmemiştir.

TABLO- IV Ailelerin Sahip Oldukları ve İstenilen İdeal Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Çocuk Sayısı Sayı	Çocuk Sayısı İstenilen %	İstenilen Çocuk Sayısı Sayı	İstenilen Çocuk Sayısı %
Bir	15	15.0	7	5.4
İki	26	26.0	29	22.3
Üç	28	28.0	35	26.9
Dört	22	22.0	17	13.0
Beş	9	9.0	11	8.5
Allah Ne Verirse	-	-	31	8.5
TOPLAM	100	100.0	130	100.0

Aile toplumsal yapıyı oluşturan kurumlardan birisidir. Bazı toplumbilimciler toplumun en küçük birimi olarak aileyi görmektedir. Bu açıdan ailenin evrensel bir birim olduğu genel

kabul görmektedir. Din görevlilerinin geleneksel değerleri ve ilişkileri yansıtmaları nedeniyle daha çok geniş aile biçiminde bir yapıya sahip olması beklenen sonuç iken, araştırma sonucunda ailelerin %61.5'i çekirdek, %23'ü geniş (ataerki), %15.5'i de geçici geniş aile olarak yer almıştır. Sivas merkezinde gerek gecekondular gerekse merkezi yerleşim bölgelerinde daha önce yapmış olduğumuz araştırmada çekirdek aile oranı %71'in üzerinde çıkmıştır. Fakat, arada büyük bir farklılık tespit edilememiştir.

Din adamlarının aile yapısı biçimsel açıdan kent ortalamasının altında olmakla birlikte yöneldiği çizgi açısından çekirdek aileye doğru bir seyir izlemektedir. Sosyal yapının dinamik bir karakter göstermesinin sonucu ister istemez hem aile yapısına ve hem de aile içi ilişkilere yansımaları beklenen bir durumdur. Bu açıdan Sivas'taki din görevlilerinin de aile yapısı çekirdek aile ağırlıklı olmasına karşın aile içindeki çocuk sayısı oldukça fazladır. Ortalama hane halkı sayısı 5.9 kişidir. Bu rakam hem Sivas ortalamasının ve hem de Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir.

Aile içi ilişkilerde aile bireylerinin konumunu belirlemek için bazı sorular düzenlendi. Bunlardan biri "eve alış veriş kim yapar?", %11.5 ile aile bireylerinden herhangi biri seçeneğini almıştır. Eşim diyenlerin oranı %3, çocukların seçeneği ise %4.6'dır. Bu tablo bize din görevlilerinin eşini çarşıya çıkarmadığını ve de alış-veriş işine karışmadıklarını göstermektedir. Diğer bir soruda ailedeki otorite ilişkisini tesbit için soruldu: "Ailenin herhangi bir meselesinde kararları kim alır?" sorusuna %75'i kendim, %17'si evin yaşlı erkeği, %3'ü eşim ve %5'i başka cevaplar vermiştir. Her iki soruya alınan cevaplar, birazda geleneksel aile yapısının yüzünü göstermektedir. Erkek egemenliğine dayalı bir aile anlayışı. Aile biçimi ne olursa olsun bu erkek egemenliği çok az farklılarda etkisini devam ettirmektedir. Bir başka ifade ile her ne kadar ailedeki yapısal (biçimsel) değişim çekirdek aile yapısına doğru ise de toplumun diğer bir çok katmanlarında olduğu üzere, aile içi ilişkilerde hane halkı reisin (yani babanın) son derece etkili olduğu görülmektedir. Buna ilave olarak, babadan sonra evdeki erkek çocuğun veya çocuklarında belli bir ağırlığı vardır.

Bu meslek grubunun aile planmasındaki tavırları ise, "Aile Planlaması Nedir?" sorusuna verilen cevaplarda görülmektedir. %43'ü yetiştireceğin kadar çocuk sahibi olma anlarken, %27.6'sı "Türk ve Müslüman nüfusu azaltma politikası", %15.3'ü istenmeyen çocuğu engelleme yolu olarak nitelemiştir. Aile planlaması yaptığını söyleyenlerin oranı %62'dir.

VI- EĞİTİM DURUMLARI

Ülke genelinde yaygın olan dini eğitimin, kimler tarafından yürütüldüğü bunların mesleki niteliklerinin yeterli olup olmadığı elbette cevaplandırılması gereken sorular arasındadır. Oysa ki toplumun her yaşta insanlarına hizmet veren din görevlilerinin bu denli yüksek öğretimden mezun olduklarını söylemek mümkün değildir.

Deneklerin kendilerinin, eşlerinin ve babalarının eğitim durumu üç ayrı soruda sorulmuş ve alınan cevaplar tabloda gösterilmiştir. Görüleceği üzere din görevlileri arasında yüksek okul mezunlarının oranı en düşük orandır. (6.9). Diğer bir söyleyişle toplumumuzdaki din görevlilerinin büyük bir bölümü hala ilköğretim mezunudur. Eşlerinin ve babalarının eğitim durumu daha da iç karartıcı bir tablo sunmaktadır.

TABLO- VII : Din Görevlilerinin Kendilerinin, Eşlerinin ve Babalarının Eğitim Durumları Dağılımları

EĞİTİM DURUMLARI	Kendilerinin		Eşlerinin		Babalarının	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar değil	7	-	7	6.2	20	15.4
İlkokul	50	38.6	91	81.3	93	71.5
Ortaokul	10	7.6	8	7.1	7	5.4
Lise(İ.H.L)	61	46.9	6	5.5	10	7.7
Üniversite	9	6.9	-	-	-	-
TOPLAM	130	100.0	112	100.0	130	100.0

Din görevlileri içinde çocukları okula gidenlerin oranı %69 iken, % 31'inin çocuğu da okula gitmemektedir. Bunların hangi okullara gittiği sorulduğunda 167 öğrenciden 60'ı ilkokul,38'i ortaokul, 24'ü lise, 16'sı meslek lisesi, 19'u imam hatip lisesi,8'i üniversite ve ikisinde çırak okuluna gitmektedir.

İlgililere eğitim ve öğretimden erkek ve kız ayırımına ilişkin yöneltilen soruya %88 gibi büyük bir çoğunluğu böyle bir ayırımın yanlış olduğu söylemiştir. Bunun üzerine çocukları için istenilen eğitim düzeyi sorulduğunda çıkan sonucun tablo değerleri aşağıdaki gibidir.

TABLO-VII Çocukların İstedikleri Eğitim Durumları

Eğitim Durumları	Erkek Çocuklar için		Kız Çocuklar için	
	Sayı	%	Sayı	%
İlkokul	-	-	20	15
Ortaokul	-	-	12	9
Lise	12	9	8	6
Meslek Lisesi (İ.H.L)	33	25	36	29
Üniversite	85	66	54	47
Toplam	130	100	202	100

Büyük çoğunluk çocuklarının lise ve üniversite öğrenimini görmesini istemektedir. Veliler erkek çocuklarının ilkokul ortaokul öğreniminin mutlaka üzerinde bir eğitimden geçmesini isterken, kız çocukları için ilk ve ortaokul öğrenimini yeterli görenler yaklaşık dörtte birlik bir oranı yansıtmaktadır. Birazda mesleklerinin gereği olsa, çocuklarının imam-Hatip liselelerinde okumasını isteyenlerin oranı erkek çocuklarda %25 kız çocuklarda %28'dir. Yukarıda da belirtildiği gibi esas ağırlık her iki cins içinde üniversite öğrenimidir. Türkiye'de verilen eğitimin yeterli olmadığını şu şekilde ifade etmektedirler. Ülkemizdeki sivil eğitimin yetersiz olduğunu söyleyenlerin oranı %95'dir. Bu yetersizliğin nasıl giderileceği sorulduğunda sivil eğitim için yeterli cevap üretilemez iken, din eğitimi için öne sürülen öneriler arasında %53 ile "özerk

olmalıdır." %32.4 ile Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanmalıdır ve %13.8'i de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olmalıdır demıştır.

VII- MESLEK DURUMLARI

Yine toplumda yaygın olan konulardan biri de din görevlilerinin baba mesleği ile ilgilidir. Genel fikir din görevlilerinin baba mesleğinin esas ağırlığını yine din görevliliği oluşturmaktadır. Onun arkasından da çiftçi, esnaf ve işçi gelir. Yaptığımız araştırmada ilgili meslek grubu üyelerinin % 49.2'sinin babası çiftçi, %21.5'i işçi, %11.5'i memur, %11.5'i ise imamdır. Bir başka deyişle araştırma evrenini oluşturan din görevlilerinin köy kökenli olanlarının babaları çiftçi, kent kökenli din görevlilerinin babaları ise ya işçi ya da memur meslek grubundadır. Esnaf ve serbest meslek sahibi olanların oranı ise % 4.1 gibi küçük bir yüzde ifade etmektedir. Meslekleri sorulduğunda alınan cevapları %92'si ev kadını, %6'sı din alanında çalışan memurlar ve %2'si diğer alanlarda çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Din görevlilerinin eşlerinin büyük oranda çalışmaması, geleneksel yapının ve zihniyetin desteklediği bir tutumdur. "Niçin eşinizi çalıştırmıyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplarda, şu ifadelere sıkça rastlanmıştır; "Kadının yeri evidir", "Kadının görevi çocukları yetiştirmektir", "Kadını ne idüğü belirsiz kimselerin yanında çalıştırmak gıcahtır" vb.

Din görevlilerinden meslekleriyle ilgili %97'lik oranında olumlu cevap verilmesi, meslek seçiminde bilinçli olduklarına işaret etti. "Bu mesleği seçmenizde kimler etkili oldu?" şeklindeki soruya %32.2'si babasının, %26.4'ü annesinin, %23.5'i de akrabalarının etkili olduğunu söyleyerek cevap vermiştir. "Bu meslek yerine bir diğer meslek tercih etseydiniz, bu hangisi olurdu?" sorusuna %38.5 öğretmen, %23 doktor, %9.2 subay, %6.2 idareci şeklinde cevap almıştır. Burada dikkat çeken nokta, büyük bir kısmının din görevliliği yanında ticari aktivite bulunduğu halde, ticareti bir seçenek olarak görmeyişleridir.

Erkek çocuklar için arzulanan meslek grupları arasında en yüksek yüzdeyi (%58) din adamı, ikinci sırayı (%19) memur tercihleri almıştır. Kız çocuk söz konusu olduğunda %78 oranında, tıpkı eşlerinde olduğu gibi "ev kadınılığı" tercih edilmiş bunu %8 oranında memur, %3 oranında hemşire-ebe ve %11 oranında diğer meslekler izlemiştir.

Araştırma evrenini oluşturan 130 din görevlisinden %48.5'i kirada otururken, %38.5'i kendi evinde, %10 lojmanda, %3'ü de baba evinde oturduğunu belirtmiştir. Grup üyelerinin büyük bir bölümünün maaş dışında ek geliri vardır. Ek gelir getiren alanlar, "hatim, cenaze, esnaflık, köyden, örgü, eşi veya çocukları çalışıyor ve hayvan besiciliği olarak gösterilmiştir. Sanıldığı gibi din görevlileri batı kökenli teknolojik ev aletlerini boykot etmiyorlar. %74'ü (96 kişi) buzdolabına %58'i çamaşır makinesine, % 48'i halıya, %40'ı kütüphaneye, %32'si koltuk takımına, % 28'i müzik setine, %2'si videoya sahiptir. Bulaşık makinası, bilgisayar sahibi din görevlisine, araştırmanın yapıldığı tarihte raslanmamıştır.

SİYASET VE DİN ADAMI

Her ne kadar din ve devlet işleri birbirinden ayrıdır biçiminde bir genel (resmi) hükümden söz edilse de, sosyolojik bir gerçek olarak toplum içinde yaşayan her fert, şu veya bu şekilde politikayla ilgilidir. Din görevlilerinin de siyasetle uğraşmadığını ileri sürmek, onları soyutlanmış düşünmek ve bu işlerden anlamadıklarını ileri sürmek hatalı olur. Din görevlileri, belki de görevleri icabı iç ve dış politidaki gelişmeleri sürekli bir dikkatle izlemektedirler. Cuma namazlarında okunan "hutbe" lerin Diyanet İşleri Bakanlıından veya Müftülüklerde hazır hale gelmesi ve bunların daima günün aktüalitesini izlemesi, bu ilgiyi bir ölçüde aydınlatır. "Türkiye'nin sizce en önemli sorunları nelerdir?" şeklindeki soruya, %72'si dini ve ahlaki, %68'i ekonomik, %15'i faiz ve rüşvet, %14'ü dış bağımlılık, %12'si müstehcenlik ve %11 oranında anarşi cevabı alınmıştır. Dini ve ahlaki problemi niçin ilk sıraya koydukları şeklindeki soru- muza, "insan dünya'ya ahireti kazanmak için gelmiştir, oysa gelişen olaylar buna manidir" ce- vabı verilmiştir.

Türkiye'nin kalkınma yolunda olduğunu ifade edenlerin oranı %54 iken, aksi kanaatte olanlar %43 oranındadır. "Sizce Türkiye'de önemli iş yapanlar kimlerdir?" sorusuna ise, %49 alimler ve din görevlileri, %33 politikacılar ve yöneticiler, %18 iş adamı ve sanayiciler biçiminde karşılık verilmiştir. Türkiye'nin Batı ile kurduğu ilişkilerin seviyesini %85'i gereğinden fazla, %2'si yetersiz, %5'ı yeterli görürken, İslam ülkeleri söz konusu edildiğinde yetersiz cevabı verenlerin oranı %89'a çıkmakta, %5'ı yeterli, %2'si ise fazla bulmaktadır. Bu cevaplar, evren içinde Batı karşıtı tavrın ne kadar yaygın ve keskin olduğunu gösterir.

Türkiye'de özellikle İslamcı kesimlerin savaş açtığı kuruluş ve örgütlerin başında AET, NATO ve benzeri kuruluşlar gelmektedir. Vakıf, bütün din görevlilerini, bu anlamda "İslamcı grup" içinde değerlendirmek yanlış ama bu konuda onların da benzeri tutumlar sergiledikleri tahmin olanabilir. Kendilerine AET'nin ne olduğu sorulduğunda, verilen cevapların % 40.8'ı Avrupa Ekonomik Topluluğu, %36.2'si Avrupa Hristiyan Birliği, % 20.8'i her türlü alışverişin yapıldığı pazar cevabını vermiş ve aynı grup büyük bir çoğunlukla (%87) Türkiye'nin bu topluluğa girmesine şiddetle karşı çıkmıştır.

IX- LAİKLİK VE DİN ADAMLARI

Batı'daki anlamı ile laiklik, "din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması", yani, dinin devlete ve devletin dine hiçbir müdahalede bulunmaması demektir. Bizde bu anlam farklı tezahür ediyor; "Dinin devlet işlerine karışmaması ve devletin dini denetlemesi ve yönlendirmesi". Din görevlilerine laiklikten ne anladıkları sorulduğunda %52.3 oranında, "din ve devlet işlerini birbirinden ayrı olması", %18.4 "Kur'an hükümlerinin uygulanmaması", %16.9 "dinsiz bir devlet yönetimi", %9.2 "herkesin inancında serbest yaşaması" cevapları alınmıştır.

Anket uygulaması esnasında bu konuda hissedilir bir tedirginliğin varlığı dikkat çekmiştir. Cevap verilirken bu endişe bazen sözle, bazen bakışlarla dışa vurulmuştur. Laiklik konusunun tartışıldığı her yer ve ortamda değer yargıları, tehdit öğeleri ve endişe ile karşılanması oldukça dikkat çekicidir. Halbuki laiklik de tartışılması gereken her kavram gibi, kendi dünyası ve kavramları içinde ele alınıp değerlendirilmelidir.

X - GELENEKSEL YAPIDA VE DAVRANIŞLARDA DEĞİŞMELER

Din görevlilerinin bazı konulardaki görüşlerini kabaca şöyle verebiliriz. 130 kişiden 12'si organ bağış yapabileceğini, 54 kişi buna kesinlikle karşı olduğunu belirtirken, 64 kişi mecbur kalırsa organ bağışlayabileceğini söylemiştir.

Bilimsel gelişmelerin dini nasıl etkilediği sorusuna, %64.6'sı olumlu, %10.8'i olumsuz %24.6'sı her iki anlamda da etkili olduğunu söyleyerek cevap vermiştir. "Türkiye niçin az gelişmiştir?" sorusuna cevaplar ise şöyledir. %12.3 dışa bağımlılık, %13.8 yöneticilerin adaletsizliği, %24.6 sanayileşmemek ve yahudi baskısı, %7.7 faiz ve menfaatçiliğin yaygın oluşu, %21.5 dinden kopma ve batı taklitçiliği cevapları alınmıştır.

Anket uyguladığımız din adamlarının %63.1'i geleneklerinin değiştiğini, %21.5'ı sevgi ve saygıda azalma olduğunu, %12.3'ü ise kültürel alanda önemli değişmelerin olduğunu söylemiştir. Misafirlerle nasıl oturursunuz sorusuna verilen cevapların dağılımı şöyledir. %11 beraber otururuz, %40 kadınlar ve erkekler ayrı otururuz, %49 durumuna göre otururuz cevaplarını vermişlerdir.

SONUÇ

Din görevlilerinin kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel kültürde, toplumsal gelişmeye uygun, değişmelerin olacağı, ancak bu değişmelerin, geleneksel yapıya çoğunlukla uymayan bir öзде olacağı yorumu yapılabilir.

Din görevlilerinde kadercilik ve batıl inançlara inanma umulandan azdır. Eğitim alanında kız ve erkek çocuğun eğitime büyük önem verilmesi olumlu bir tutum olarak gözlenmiştir. Buna karşın erkek çocuğun kız çocuğa azda olsa üstün tutulması eğilimi Türkiye genelinde de rastlanan bir eğilimdir. Bir toplumda değişimin hızı ve derecesi, o toplumun yapısı ile uygundur. Özellikle geleneksel toplumlarda herhangi bir değişme toplumun tüm tabakalarını etkiler. Diğer bir deyişle, geleneksel toplumlarda meydana getirilecek her türlü yenilik, toplumun kültür normlarına cevap vermek zorundadır.

Geleneksel toplumlarda değişme, tüm yapının malı olduğu halde, sanayi toplumlarında bireysel ya da grupsaldır. Bu nedenle değişme, ilerlemiş toplumlara nazaran geri toplumlarda daha güç koşullar altında meydana gelir.

Bütün bu özellikleri ile incelenen din görevlileri geleneksellikten kısmen sıyrılmaya başlamış, bazı değerleri, yenilikleri benimsemeye hazır bir görünüm sunmaktadır. Tarihin genel seyri içinde bazı değer ve mesleklerin zamanla itibar kazandığı ya da geri plana düştüğü görüldü. Büyüculük ve sihirle uğraşan kişilerin gözde olduğu devirler yanında, dinin ve din adamının sosyal yapıda büyük itibar kazandığı devreler de vardır. İçimizde yaşadığımız çağın egemen değeri, "bilgi", "bilim", "teknoloji", "medya" vs. iken, bu iş kollarıyla uğraşanlar da kendiliğinden ödüllendirilmiş olmaktadır. Bu açıdan Osmanlı dönemlerinin güzide zümreleri, Cumhuriyet Türkiye'sinde farklı bir konuma gelmiştir. Bu farklı konumu içinde din adamlarının başta aydınlar olmak üzere toplumun belirli kesimleri ile çatıştığı, toplum genelinden koptuğu öne sürülmüştür.

Bu araştırma bize göstermiştir ki, toplumsal yapı içinde yer alan her meslek grubu, kendine özgü bazı alt kültürler ve davranış kalıpları geliştirmekle birlikte, toplumun genel çizgisinin dışına çıkması pek mümkün görülmemektedir. Bizdeki din adamları mesleği grubu da böyle bir görüntü vermektedir. Kendi kapalı dünyalarının dışındaki hayatın farkında oldukları gibi, bizzat kendileri ve çocukları için de bu hayatı istemektedir. Ülke ve dünya sorunları ile belli bir perspektiften de olsa ilgilenmektedir. Çağdaş değerlerle nispi bir çatışma içinde olmakla birlikte çağdaş teknoloji ürünlerini pek reddeder görünmüyorlar Eğitim alanında hem erkek hem de kız çocuklarının belli bir eğitim düzeyine çıkması istenmektedir.

Beklenen gelişmeler içinde şunları söylemek mümkündür : Genel toplumsal yapı içinde aile ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri görülen değişmeler, biraz yavaşta olsa, din görevlilerini de etkilemekte, çocuklarının toplumda saygınlık gören mesleklere sahip olmalarını istemektedirler. Siyasi konularda son derece dikkatli davranmakta, kadın erkek ilişkilerinde erkek egemenliğini tartışmasız savunmaktadırlar.

Bugün sayıları yüzünü aşan bu meslek mensupları Cumhuriyet rejiminin potansiyel muallifi olarak görme zihniyetinden vazgeçerek, onların da diğer fertler gibi, beklentileri ve psikolojileri olduğunu dikkate alarak, uzlaşma zemini içinde çağa ve insana uygun davranış gelişmelerini desteklemek gerekir.